

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА „РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“

Инвестира във вашето бъдеще!

проект: BG051PO001-4.1.04 – 0138

Европейски социален фонд

аз мога-дай ми шанс

ПРОГРАМА ЗА РАБОТА С РОДИТЕЛИ

на деца със специални
образователни потребности

2013

*Проектът се осъществява с финансовата подкрепа
на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“,
съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз.*

Уважаеми колеги,

Предоставяме на вашето внимание тази програма, изцяло разработена за работа с родители на деца, които имат обучителни затруднения или умствени увреждания.

Тя е резултат от труда на няколко специалисти, работещи в практиката с родители и с деца в българското училище. Програмата е апробирана с група родители на деца, включени в проект „Аз мога – дай ми шанс“ на Сдружение за педагогическа и социална помощ за деца ФИЦЕ-България и партньори ОУ „20-ти април“, гр. Панагюрище, 6 ОУ „Любен Каравелов“, 7 ОУ „Христо Ботев“, гр. Пазарджик, ОУ „Христо Ботев“, с. Юнаците, ОУ „Васил Априлов“, с. Синитово, СОУ „Методий Драгинов“, с. Драгиново.

След обратната връзка, дадена от родителите по отношение на нейната полезност, съдържание и качество, тя придоби настоящия си вид и ние я предлагаме на вашето внимание.

Експертите на ФИЦЕ-България и Ресурсен център за подпомагане на интегрираното обучение и възпитание на деца и ученици със специални образователни потребности, гр. Пазарджик са убедени, че родителите са не само важни за детето, но те са и партньор, който подкрепя и съдейства на учителя, да изпълни своята роля на обучаващ техните деца.

Силата на децата се удвоява, когато професионалистите и родителите си подадат ръце!

Приятно четене и използване!

Дашенка Кралева

Ръководител на проект „Аз мога – дай ми шанс“

Председател на Управителния съвет на СПСПД ФИЦЕ-България

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод	2
Роля на родителя в процеса на интеграция на деца с специални образователни потребности – проблеми и сътрудничество	4
• Потребността от подкрепа	6
• Програма за професионалисти	8
• Принципи за работа с родители	9
• Техники за комуникация и работа с група	15
Срещи с родители на деца със СОП	19
Среща № 1	20
Тема „СТИЛОВЕ НА СЕМЕЙСТВОТО“	
Приложение 1 – Типичните родителски грешки	23
Среща № 2	25
Тема „СЛУШАНЕТО – ВАЖНО УМЕНИЕ ЗА РОДИТЕЛСТВОТО“	
Среща № 3	29
Тема „ОБЩУВАНЕТО – ВАЖНО УМЕНИЕ ЗА РОДИТЕЛСТВОТО“	
Среща № 4	34
Тема „ПРАВИЛА В СЕМЕЙСТВОТО“	
Среща № 5	37
Тема „ЛЮБОВ И ЛОГИКА“	
Среща № 6	40
Тема „КАК ДА ПРЕДПАЗИМ ДЕТЕТО СИ ОТ ОПАСНОСТИТЕ НА НАШЕТО ВРЕМЕ“	
Среща № 7	44
Тема „РЕМЕЛКА – МЕТОДИКА ЗА СМЯТАНЕ. ВЪВЕДЕНИЕ В МЕТОДИКАТА. СОЦИАЛНА КОМПЕТЕНТНОСТ“ – I част	
Среща № 8	47
Тема „РЕМЕЛКА – МЕТОДИКА ЗА СМЯТАНЕ. ВЪВЕДЕНИЕ В МЕТОДИКАТА. СОЦИАЛНА КОМПЕТЕНТНОСТ“ – II част	
Използвана литература	50

РОЛЯ НА РОДИТЕЛЯ В ПРОЦЕСА НА ИНТЕГРАЦИЯ НА ДЕЦА СЪС СПЕЦИАЛНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ – ПРОБЛЕМИ И СЪТРУДНИЧЕСТВО

Интеграцията на деца със специални нужди е сложен и продължителен процес, който изисква адекватно взаимодействие между отделните институции и семейството. Семейната среда е първият и основен фактор за развитие на детската личност, за формиране на социални умения, модели на възпитание и поведение. Семейството също така е и пълноправен партньор в осъществяването на учебно-възпитателния процес в училище. Ето защо, ролята на родителя като незаменим участник в процеса на интеграция е неупорима. Сътрудничеството с родителите трябва да бъде постоянно и максимално ползотворно. Това изисква специални подходи на взаимодействие и комуникация, обусловени от деликатните нагласи и личностови особености, характеризиращи членовете на семейства, в които има деца с увреждания. Поради тази причина, когато работим с тях, трябва умело да предвидим и предотвратим потенциалния риск от предизвикване на нежелани ситуации, в които родителят може да изпита дискомфорт и дори да се почувства засегнат, имайки предвид деликатността на всички въпроси, касаещи децата с увреждания.

Семействата често изживяват реакциите на фрустрация, конфликт и стрес, особено когато става въпрос за отглеждането и възпитанието на дете със специални образователни потребности (СОП). Родителите на такива деца обикновено са свръхчувствителни към теми, касаещи увреждането на детето. При повечето от тях се наблюдават съпротиви спрямо диагностицирането и приемането на проблема, дори когато са налице видими признаци за изоставане в развитието, разстройства в емоциите и поведението, нарушена успеваемост в училище и др. Те често negliжират или прикриват проблема като че ли се стремят да избягат от него. Търсят различни външни фактори, които според тях са причина за състоянието на детето. Неприемливото поведение често е приписвано на възрастови особености, за нарушената дисциплина в училище са „виновни“ съучениците, които провокират агресията му, за ниската успеваемост в усвояването на учебния материал нерядко е обвиняван учителят, който като че ли не полага достатъчно големи усилия за индивидуална работа с детето. Съпротиви се наблюдават и срещу търсенето на медицинска помощ за диагностицирането и терапията на съответното увреждане. Медицинските институции често са обвинявани в некомпетентност при поставяне на диагнозата, а неприемането на проблема често продължава далеч във времето. Огромна част от този товар се прехвърля и върху училището. Най-често обект на критика е учителят, който нерядко е упрекван, че е недобре запознат със специфичните образователни нужди на детето, а липсата на индивидуален подход към него е основна причина за изоставането му.

При други родители споменатите съпротиви са по-малки. Те по-рано осъзнават нуждата от специализирана помощ и консултацията с лекар и други специалисти е навременна. Тези родители по-лесно приемат диагностицирането на нарушението и установяването на индивидуалните образователни, интелектуални и социални способности на детето. За съжаление, на този етап, при малък процент от

семействата се наблюдава известно обезсърчаване. В този случай песимизмът по отношение на бъдещото развитие на детето надделява и прераства в безотговорно отношение и негативизъм спрямо заложените образователни, възпитателни и корекционни цели. Работата с детето в семейството е сведена до минимум, което възпрепятства учебния процес в училище и го прави хаотичен и непълноценен. В други случаи родителите изпадат в състояние на паника относно изоставането в развитието на децата. Тази тревожност прераства в свръхамбициозност. Поставят се неадекватни цели и задачи за наваксване на това изоставане. Учителите и другите специалисти са подложени на натиск за постигането на бърз напредък. Изграждането на нереалистични очаквания от страна на свръхамбициозните родители често подлага децата на несъобразен с възможностите им натиск, който се отразява крайно неблагоприятно върху постигнатите успехи и психичния комфорт на детската личност като цяло. В стремежа си към бързи резултати, родителите често търсят помощ от много специалисти и учители едновременно. Понякога децата посещават повече от един логопед или психолог, времето за работа с детето по време и след училище значително нараства, като далеч надхвърля реалните възможности за работоспособност, а постигнатите резултати намаляват в следствие на претоварване и хаотична терапия.

При семействата, в които има деца със СОП се наблюдават някои черти, които се проявяват доста по-силно спрямо други семейства. Родителите на тези деца са много по-сензитивни, много по-отдадени към ролята си на родител. Те като че ли са много по-загрижени и емпатийни към проблемите на децата си. Връзката родител-дете е далеч по-дълбока и неразривна. В доста случаи цялото време на родителя преминава в грижа към детето, особено когато типа увреждане възпрепятства самостоятелното му обслужване. Доста семейства отказват да имат други наследници тъй като всичките им грижи и усилия са насочени към детето с увреждане. Те считат, че неравностойното му положение и специфичните му нужди ги задължава да му се посветят изцяло. Тази особена отдаденост и свръхчувствителност, която съпътства отглеждането на деца с увреждания, трябва да бъде взета предвид от специалистите работещи с тези родители, за бъде сътрудничеството ползотворно.

Родителят е главна част от средата, в която се развива детето със специални нужди. Имайки предвид този факт и познаването на гореспоменатите качества и особености на родителската личност както и трудностите, които тя преживява при сблъсък с проблема произхождащ от увреждането на детето, е задължително да се изгради адекватна стратегия и подход за взаимодействие от страна на педагози и специалисти към родителите на деца със СОП. Родителят трябва да бъде привлечен като активен участник в учебно-възпитателния и терапевтичен процес, а основни фактори за това са личните качества и компетентности на всички специалисти, както и адекватната им намеса по отношение на деликатните процеси, свързани с установяване на нарушението, консултиране, насочване към необходими институции и пряко реализиране на терапевтични и учебно-възпитателни програми. Единствено чрез подобно съдействие могат да се постигнат добри резултати в процеса на интеграция на децата със специални образователни потребности.

• ПОТРЕБНОСТТА ОТ ПОДКРЕПА

Безспорно, родителите на деца със СОП срещат сериозни трудности в отглеждането и възпитанието им. Те живеят в несигурност, объркване и дори известна изолация. Лутането между различни институции, отговорни за развитието, лечението и образованието на децата им, често подсилва това объркване и ги довежда до състояние на безпомощност и отчаяние. Тези родители имат нужда от подкрепата на специалисти, които да ги консултират относно многото нерешени въпроси, с които ежедневно се сблъскват и общуване с други семейства, които имат подобни проблеми. Целта на тази подкрепа е както повишаване на уменията и компетентностите, нужни за адекватното отглеждане на деца и ученици със СОП, така и даване на възможност на родителя, да подобри собственото си емоционално състояние, да срещне разбиране на проблемите си и да сподели и да почерпи чужд опит.

Правото на родителя на подкрепа, което произтича от Конвенцията за правата на детето, се насърчава и от Съвета на Европа с Препоръка 2006/19 за политика в подкрепа на позитивното родителство и съответните съпътстващи я документи, предназначени за родители (Ключови послания за родители) и специалисти (Насоки за специалисти). Тези документи са приноси за създаването на ново разбиране за родителството и нови стандарти за подкрепа на родителството в Европа.

Известно е, че поведението на родителя се формира под различни влияния. Определенията за родителство обхващат фактори, които се отнасят до:

- личните характеристики на родителя (напр.: убеждения, лично благосъстояние);
- характеристики на детето (напр.: темперамент, трудности в развитието);
- контекстуални източници на стрес и подкрепа (напр.: качеството на отношенията с партньора, материалните условия за живот);
- широкото обществено обкръжение (напр.: достъпността и качеството на услугите за деца и родители, мерките и политиките, насочени към семействата, общественото положение на детето и семейството).

С други думи, начинът, по който родителите се справят със своите родителски отговорности, не отразява само техните родителски умения и лични характеристики, а и достъпните им ресурси и подкрепа.

За да е в състояние да осигури на детето близост, подкрепа, насочване и граници, самият родител трябва да има достатъчно способности и ресурси за това. Вътрешните ресурси на родителя се изразяват в: родителски знания и умения, свързани с грижата за детето; комуникационни умения; умения за решаване на проблеми и устойчивост на стрес; (и преди всичко) физическо и психическо благополучие. Затова е важно родителят да се грижи за себе си, да удовлетворява личните си потребности от близост, приятелство, отдих и/или от време да бъде сам. Важно е и това, че Програмата за подкрепа на родителството допринася за развитието на родителя като цялостна личност, а не само в ролята му на родител. Ресурсите вътре в семейството се изразяват в достъпни модели за добро родителство и в качеството на взаимоотношенията между членовете на семейството (напр. взаимна подкрепа на партньорите). Подкрепата на по-широкото обкръжение - роднини, приятели и

службите за деца и родители в общността разширяват ресурсите, с които разполагат родителите.

Установен е интересът на родителите към достъп до надеждна информация относно грижата и отглеждането на деца, към съвети от специалисти и обмяна на опит с други родители. Освен това е установено, че често се среща родителско поведение, което нарушава правата на детето, както и убеждения, които подкрепят такова поведение. Тези резултати също доказват, че е необходима подкрепа за изграждане на по-различно отношение спрямо децата в най-ранна възраст.

Препоръка 2006/19 на Съвета на Европа за политика в подкрепа на положителното родителство привежда два основни принципа за провеждане на програмите за подкрепа на родителството:

1. Програмите трябва да бъдат еднакво насочени към силите, ресурсите, факторите на защита, както и към рисковите фактори, което подразбира фокусиране върху разпознаването и оценяването на силните страни на родителя, инвестиране в човешките взаимоотношения и в обществото, и създаване на нови възможности за реализиране потенциала на родителя.
2. Специалистите в програмите за подкрепа на родителството трябва да се отнасят към родителите, участващи в програмата като към активни сътрудници, личности, които вземат отговорни решения за живота си и се справят с обстоятелствата в него, които са „специалисти по опит“ и носители на социални права (включително правото на подкрепа, заради това, че са родители).

Последователното прилагане на описаните принципи подразбира смяна на подхода, традиционно основаващ се на модела на дефицита (където на родителите се гледа през призмата на техните недостатъци), с нов подход към родителите, който се основава на модела на подпомагането.

Родителите биват привлечени и остават в програмите за подкрепа не само заради това какво се прави в тях; за родителите е важно и как се прави. С други думи, до каква степен програмата за подкрепа на родителството наистина ще укрепи компетентността, самочувствието и удовлетворението на родителите зависи до голяма степен от начина, по който тя се провежда. Решаващо е качеството на отношенията между лицето, което предлага подкрепата, и лицето, което я приема. Освен гъвкавостта на услугите, предназначени за родители и приспособени към техните разнообразни потребности е много важно специалистите в програмата да подхождат към родителите без да ги съдят и дискредитират.

• ПРОГРАМА ЗА ПРОФЕСИОНАЛИСТИ

Целта на Програмата е да предостави възможност за обмяна на информация, знания, умения и подкрепа, които да са от полза на родителите при изпълнение на техните родителски отговорности и които да насърчават напредъка и развитието както на родителя, така и на детето.

Програмата е предназначена за специалисти, които ще организират в група родителите на деца със СОП – независимо от възрастта на детето. Състои се от 8 тематично свързани теми, които се провеждат от обучени водещи.

В групата могат да участват от 10 до 12 родители. В по-големи групи е трудно да се провеждат качествено всички дейности, особено тези, в които се очаква непосредственото ангажиране на всеки родител. В по-малка група, от 6 до 7 човека, се губи динамиката, има по-малко качествени дискусии, конструктивна обмяна на личен опит и възможност за учене от опита на другите. Програмата е за семейството – и за майките и за бащите. Опитът ни показва, че бащите са по-склонни да се включат в група, когато са поне двама. Участието на бащите е специфично, както при обмяната на личен опит, така при обсъждането на отношенията им с детето.

Важно послание към родителите е: ние разбираме значението на ролята на родителя и предлагаме сътрудничеството в програмата като възможност за осъществяване правото на всеки родител на подкрепа и помощ.

Кой провежда срещите с родителите?

Срещите за подкрепа на родителите се водят от екип от двама или трима обучени водещи - специалисти с различни профили (психолог, педагог, специален педагог, социален педагог, социален работник), които имат различен опит в работа с родители. Желателно е поне един от водещите да е по възможност психолог.

Важно е водещите да имат нужните знания и опит за водене на групи. Водещите имат ключова роля и отговорност за провеждане на срещите.